

megszületik a szeretet, meghal a legsötétebb zsarnok, az „önzés“.

A részvét nemcsak a nők feladata és hivatása, hanem a férfiaké is. Ez a szép érzés egyáltalában nem gyöngíti az igazi férfiasságot, sőt ellenkezőleg, a gondoskodó szeretet mindig a legerősebb természetekre hat legnagyobb mértékben. Az erős és mások megsegítése elválaszthatatlanok egymástól.

(*Perlaky Lajos.*)

ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁS.

Kőrösi Csoma Sándor.

Nem könnyű Kőrösi Csoma Sándorról szólani, mert ő mindig hallgatott magáról: utazott és dolgozott. Egy eszméretette életét: hogy megkeresse a magyarság rokonait valahol Jugriában. Élete mögött nincsenek titkok, mégis ki érti meg rettenetes vállalkozását? Csak a nagy dolgok ilyen egyszerűek és érthetetlenek.

Kőrösi Csoma Sándor 1784 március 27-én született a háromszéki megyei Kőrösön. Amíg élt, természetesen hivatással viselte a Kőrösi előnevet, halála után Kőrös község tisztelte meg magát, amikor Csomakőrösre változtatta nevét. Egyszerű lófő családból való volt s a vidék kemény időjárása, a nemere korán megedzette. Keskenyarcú, karcsú, középtermetű, igénytelen, kitűnő modorú, vasszorgalmú, becsületes, zárkózott természetű volt. 1799-től 1807-ig a nagyenyedi kollégium tanulója és már ott melegeztették fel benne tanárai a tudományok iránti szeretetet, mely haláláig olthatatlan szerelemmé vált. 1815-től 1818-ig a göttingeni egyetemen tanul, ott hallott az ugorokról, Jugriáról s a német professzorok ötletei nyomán Magyarországra már kész elhatározással tért vissza, hogy amint lehet, innen Keletnek veszi útját.

1819 novemberében indult útnak gyalog, zsebében 200 forinttal s ezzel megkezdődött a világtörténelem egyik legcsodálatosabb utazása. Háta mögött kedves arcok, ismerős föld és beszéd, előtte egy délibáb hívogatása, ismeretlen veszedelmek, idegen fajok és nyelvek zürzavara. Terve szerint Odesszán át Moszkva felé akart indulni, de a sors másfelé terelte. Bukaresten, Szófián, Rhodoszon át részben gyalog, részben hajón vándorol és hányódik s nagynehezen Alexandriában köt ki. Itt hosszabb időt szeretett volna tölteni, hogy megtanuljon arabul és megismerje az arab forrásműveket, de kiütött a pestis és ismét hajón van, eléri Ciprust, onnan

Sidonba utazik, Beiruth, Latakia, Aleppo, Urfa, Mardin, Mosul helynevek jelzik félkör alakú utirányát.

Bagdadban, aztán a perzsa fővárosban, Teheránban az angolok segítik, könyvet adnak neki, tanácsokkal látják el s örmény kereskedőnek öltözve, a mohamedánok szent városába, Mesetbe ér, hogy onnan belső Ázsia ismeretlen tájai felé menjen, de a véletlen ismét beleszólt életébe. Akkoriban a perzsák harcban álltak a turkománokkal és Csoma Sándor kockázatosnak találta a belső Ázsiába való vezető utat. Bokharát érintve délfelé fordult s Kabulnál a Hindukusz-hegységénél áll meg egy pillanatra, hogy elcsigázott testét kissé megpihentesse.

Indiában Pesavar, Lahor és a Ladak tartomány fővárosa, Leh nevezetesebb helyek Csoma Sándor életében. Az utóbbi helyen láthatta azt a rengeteg tibeti zarándokot, akik észak felé, amerre az ő vágyai is mutattak, indultak. Lhasa felé, Tibet fővárosába. Ekkor világosodott meg előtte, hogy a magyarok rokonainak felkutatására nem indulhat el a tibeti nyelv ismerete és a buddhizmusba való elmélyülés nélkül. Meg aztán veszélyes is volt az út arrafelé, költséges is, így egyszerre három okból le kellett mondania és ismét mindent előlről kezdenie.

Visszaindult hát Lahorba, azzal a megingathatatlan szándékkal, hogy megtanulja a tibeti nyelvet és megismeri a buddhista vallást. Utközben Kasmir határán, Drasz völgyében, 1822 július 26-án találkozott egy angol kormányügynökkel. Ez azt ajánlotta Csomának, hogy az Asiatic Society nevű társaság költségére foglalkozzék a tibeti nyelvvel, állítsa össze a tibeti nyelv szótárát és nyelvtanát. Pénzt, ajánlólevelet adott Csomának, ki így indult. Élete legfontosabb útszakaszán a Zanszkar tartományban levő Zangla falu felé, ahol az egyik kolostorban élt a tudós Szangje-Pun-Cog főláma, a tibeti irodalom ismerője. A zanglai kolostor körül 6—7000 méteres hegyóriások emelkednek, a kolostor maga is 3000 méter magasan van a tenger színe fölött a sziklába építve. Az egyik kőcellában élt Kőrösi Csoma Sándor másfél éven keresztül olyan aszkéta életet, amelyet az európai ember alig tud elgondolni. Húst, szeszest, sohasem vett magához, valami levesfélén és zöldségen élt. A cella hossza 3 méter, szélessége 2,7 méter, magassága 2 méter. Az ablak 30 centiméter széles és magas, az ajtó alig több, mint 120 cm. Kályha nem volt benne s a levegő odakünn nem egyszer —50 Celsius fokra süllyedt. Ebben a rettenetes környezetben harmadmagával élt, a tudós lámával és a szolgálóval. E két embert hívta magához ez az árva magyar, hogy az ő segítségükkel valósíthassa meg álmát és most már elvállalt kötelezettségét is. Soha nem vetkőzött le a hideg miatt és így tanult meg negyvenezer tibeti szót.

1824 október 24-ig tartott első kolostori élete és még két kolostor következett ezután Phuktal és Kanum. Az utóbbi helyen már nem élt olyan zárkózott életet, időnként európaiakkal is érintkezett, levelet írt, szóval lazított vallami élete kegyetlen szigorúságán. 1830-ig tartott ez az elképzelhetetlen önmegtagadás, megfeszített munka, mely idegeit annyira igénybevette, hogy egy angol százados szerint „excentrikusan” viselkedett.

Kanumi tartózkodásáról egyik barátja, Gerard doktor igen érdekes beszámolót írt. Ebben azt olvashatjuk, hogy rendkívüli kitartása eredményt aratott és ha egész lelkületét nem hatná át tudományos lelkesültsége, nem bírná ki ezt az éghajlatot és idegenszerű helyzetet. Tudománya nem tette őt vakbuzgóvá, sem elbizakodottá, de különös ellentétben van külső megjelenésével, mert ez alázatos és mégis méltóságteljes és síma. Magatartása az őskori bölcesekére emlékeztet. Attól félt, hogy eredményei nem fognak olyan elismerést találni, mint amint a fáradságos munka arányában megérdemelnének... Kis szobájának összes bútorzata két parasztos ülőpad és még ennél is durvább készítményű két székből áll... Minden vágya Mongóliába jutni, hogy megismerkedjék az ottlakó népek ősi hazájával.

Hogy bűvárkodása anyagát kinyomathassa, 1831. május 5-én Kalkuttába megy. Másfél év múlva a híres tibeti-angol szótár elkészült. A nyomás költségeit már az angol állam fizette. Ez a szótár 354 oldalra terjedt és 1834-ben jelent meg. Előszavában Kőrösi Csoma Sándor egyebek között ezt írja: „Reménye volt, hogy ez hasznos eszköz lesz valódi törekvésének elérésében, a magyar nyelv eredetének és rokonságának felkutatásában.” Majd rátért a magyar és a szanszkrit nyelv esetleges rokonságára. Megemlíti, hogy mindezt hazája és a tudomány iránti szeretetből teszi.

Ugyanebben az évben jelent meg tibeti nyelvtana is angol nyelven. Ezt a 204 oldalas nyelvtant ma is használják Indiában azok a tisztviselők, akik a tibetiekkel érintkeznek s így meg kell tanulniok ezt a nyelvet.

Kőrösi Csoma Sándor utolsó útja 1835. december 20-án kezdődött. Megint észak felé fordult, hogy egy pillanatra sem gyengülő tervét most végül megvalósítsa, amikor arca már megbarnult az ottani éghajlattól és haja már ősz volt. Ötvenegy éves volt ekkor, de irtózatossá akarateréje nem érezte az eddigi út fáradalmait, a rettenetes hőséget, a nélkülözést, idegen karavánok társaságát, az idegsorvasztó kolostori életet, a tervek még ifjan lobogtak benne. Útja Dardzsilingig mintha az ő egész életének rövidre fogott megismétlődése lett volna. Titalia nevű helyiségben levette magáról európai ruháit, hogy megkeresse a magyarok őshazáját, rokonait.

De Dardzsilingbe már betegen ért, útközben maláriát kapott. Élete utolsó napjairól Campbell dardzsilingi kormányügynök számolt be. A jelentés így kezdődik: „Nagy sajnálattal vagyok kénytelen bejelenteni (t. i. a kalkuttai államtitkárnak), hogy a nagy magyar utazó és tibeti tudós, Kőrösi Csoma Sándor folyó hó 11-én meghalt. Áldozata lett az útközben kapott láznak és annak, hogy nem voltam képes rábírní arra, hogy orvosságot vegyen, amikor az még használhatott volna. Kőrösi úr múlt hó (1842 március) 28-án érkezett meg és közölte velem óhajtását, hogy a szikini radzsa székhelyére és onnan Lhasszába utazzék... Úgy tetszik nékem, hogy Kőrösinek mintegy előérzete volt, hogy halála közelgett, mert soha azelőtt ilyen nyíltan nem fejezte ki véleményét beszélgetés közben. Mintha azt akarta volna, hogy ezek megörökítkessenek“. Campbell itt arra utal, hogy Csoma feltevése szerint a Hungária név a jungár névre hasonlít. Valószínűleg a jugarok országában a magyarok rokonai vannak, ezeket akarta ő fölkeresni. „Vegye mindenki úgy ezeket az én tökéletlen följegyzéseimet, mint egy rendkívüli férfiúnak utolsó szavait. Bizonyosan méltányolni fogják ezeket, akik tisztelték őt nagy-szerű tanulmányaiért és bámulták fáradhatatlan munkásságát“...

Április 10-én kissé jobban érezte magát, de a malária miatt nem tudott tisztán és összefüggően beszélni. Estefelé rosszabbul lett és 1842 április 11-én hajnali öt órakor panasz és küzdelem nélkül elaludt örökre. Április 12-én reggel nyole órakor földi maradványait az állomás temetőjében temették el. A temetés szertartásának szövegét Campbell olvasta és a temetésen majdnem minden európai megjelent.

Alig maradt valami utána, csak egy-két apróságot hagyott és négy láda könyvet, szótárakat, nyelvtanokat.

Kőrösi Csoma Sándor élete és hihetetlen körülmények között tett utazása külsőleg a jelentéktelenség jegyét viseli magán. Soha nem írt magáról egy szót sem. Tartózkodó, szemérmes ember volt, magánembertől egy fillért sem fogadott el, pedig utaztában a nélkülözések és szenvedések végtelen sorát kellett eltűrnie. Nem tudunk egy körülményt sem, amelyben családi boldogságra vágyásról, természeti szépségről, élvezetről, boldogságról akárcsak a leghalványabban is szó lett volna. Mindezeket megvetette, életét nem az ilyenekre pazarolta el, hanem olyanra, amilyenre az emberek között csak nagyon kevesen vállalkoznak. Ki érti meg azt a magányt és egyedüllétet, amit ez a vándor magyar érezhetett tengeren, Afrikában, Kis-Ázsiában, Perzsiában, Indiában, a piszkos kolostorokban és végül Dardzsilingben? Soha nem panaszkodott, egy lépése sem volt tétova. Akik látták és beszéltek vele, egyöntetűen azt mondják róla, hogy zárkózott, csendes és

melankólikus ember volt s csak akkor vidult fel, amikor a szó Magyarországra és a tudományra terelődött.

Azzal szerzett magának világhírt, amit csak eszköznek szánt. Igazi célja csak álom maradt... Ez is magyar sors...

Kőrösi Csoma Sándor dardzsilingi sírjára az angolok ezt vésették:

„Itt nyugszik Kőrösi Csoma Sándor, Magyarország szülőfötte. Nyelvészeti és irodalmi kutatások végett keletre jött és éveken át olyan nélkülözések közt, amelyeket ember ritkán viselt el, türelmes munkával a tudomány érdekében, elkészítette a tibeti nyelv szótárát és nyelvtanát. Ezek az ő legszebb, legigazibb emlékei“

Széchenyi István gróffal együtt mondhatjuk mi is most, halála évszázados évfordulóján:

„Egy szegény árva magyar pénz és taps nélkül, de elszánt, kitartó hazafiságtól lelkesítve, Kőrösi Csoma Sándor, bölcsőjét kereste a magyarságnak és végre összerokadt fáradalmai alatt, távol a hazától alusza örök álmát, de él minden jobb magyar lelkében“.

Magyar karácsony 1942-ben.

— Karácsonyi színjáték 3 felvonásban. —

Irta: *Vicsay Lajos.*

I. FELVONÁS.

(*Szin:* Egyszerű falusi szoba a megfelelő butorzattal. Hátral fal, előtte egy kisebb asztal, azon nagyon egyszerű kis karácsonyfa vagy csak fenyőágacska vázába téve. Körülötte székek, néhány butordarab.)

Személyek: Édesanya, Piroska 17 éves, Sanyi 15 éves, Boriska 13 éves, Mariska 11 éves, Pista 9 éves, Vándor.

1. Jelenet.

(Kint hideg magyar téli este, bent borongó magyar család. Éppen Szentestén vagyunk. A ruházaton, vacsorán is meglátszik a háború nyoma. Éppen vacsorától kelnek, az asztal körül ültek: Édesanya, Piroska, Boriska, Mariska és Pista. Amint fölkelnek, elmondják az evés utáni imát csendben, majd keresztet vetnek s Piroska fölkel, hogy az asztalt leszedje.)

Piroska: Ilyen szomorú karácsonyunk sem volt még, mióta az eszem tudom.

Édesanya: Fiam, csak szomorúbb ne legyen, bár nekem is majd kiszakad a szívem, hogy édesapátok nem lehet ma